

WŁÓKIENICTWO GDANSKIE X—XIII. W.,

(Lodz, 1958. 261 o., 68 ábra, 5 t.)

(A GDANSZKI TEXTILIPAR A X—XIII. SZÁZADBAN)

Az egyiptomi sírok textilleleteinek, Stein Aurél közép-ázsiai ásátásainak, a palmyrai kínai selyemszövet maradványoknak és a skandináviai Birka viking textilmaradványainak publikációja óta a gdanski ásátások nyújtanak a legtöbbet a textilipar és technikai történetének megismeréséhez. Elsőizben fordul elő, hogy egy jelentős európai város középkori lakónegyedének feltárásakor épségben kerüljön elő több száz textília, a textilipari tevékenység szerszámaival, gépalkatrészeivel és hulladékaival együtt. Az 1948—1955 között feltárt 325 m² terület 4 m mélységben egyszerű halászok és mesteremberek házainak egész sorát tárta fel. Gdansknek a német lovagrend által történt elfoglalásáig eltelt időt (980—1308) 17 eléggé egyértelműen datálható réteg képviseli. A könyv a régész és a technológus szerencsés együttműködéséből született meg és nemcsak a leletek leírását nyújtja, hanem részletesen feldolgozza azok technikatörténeti hátterét is.

Az első fejezet ismerteti a talált nyersanyagokat és azokat a szerszámokat, amelyekkel feldolgozták őket. Meglepő, hogy a gyapjúszövetek és nyersanyagmaradványaik nagy tömegben kerültek elő (796 szövetmaradvány, 245 nyersanyagmaradvány), míg len vagy kender alig maradt fenn (151 len, 19 kender nyersanyagmaradvány, 4 lenszövet). Ugyancsak érdekes, hogy a fonáshoz szükséges eszközök gyakorisága mellett igen kis számban találtak szövőszék-alkatrészeket. Nem kétséges, hogy a Keleti-tenger menti talajok savas kémhatásának tulajdonítható, hogy a fehérje alapú nyersanyagokat jobban kíméli, mint a cellulóz alapúakat. Ezt bizonyítja, hogy a nyilván egészen ritka selyemszövetekből is fennmaradt 7 db.

Ez a fejezet tartalmazza a talált szerszámok részletes leírását és rekonstrukciójuk kísérleteit is. Nyíróolló, lentiló, gereben, többféle guzsaly, orsó és számtalan orsókarika mellett a szövőelőkészítés szerszámjai a legérdekesebbek. Míg azonban a talált motolla-alkatrész alapján történt rekonstrukció minden további nélkül elfogadható, addig a felvetőkarónak a két csapágyszerinti rekonstrukciós rajza erősen kétségsbe vonható. Szerzők egy függőlegesen forgó felvetőt képzelnek maguk elé, amilyen parasztházakban máig is látható. Nézetem szerint ez a felvetési mód jellegzetesen újkori ter-

mék és talán a selyem filatóriumból származtatható. Érdekes, hogy a szerzők Moszynskit idézik, aki a „függőleges felvetőben annak új formáját látja, amely fokozatosan helyettesíti az eddigi módszereket”. Valószínű, hogy Moszynskinak van igaza és a két falalkatrész számára más felhasználási területet kell feltételeznünk. A szövőszék-alkatrészek magyarázata terén teljesen helyes a csigák és a lánc, ill. áruhenger tartó idom szerepének értelmezése. Érdekes problémát jelent viszont a lánchenger és két hatalmas, másfél méter hosszúságú idomdarab eredeti céljának tisztázása. Nem kétséges, hogy ezekben az alkatrészekben is helyesen ismerték fel a szövőszékhez való tartozást. Azonban a fahenger téglalap keresztmetszetű csapja miatt nem lehetett lánc vagy szövőhenger. Ha a szövőszék oldallapjába volt erősítve, legfeljebb irányító (vagy mell) henger lehetett. A két említett nagy deszka alkatrészben nem a borda és nyüst felfüggesztésére szolgáló függőleges tartókat látom, hanem a vízszintes oldalfalakat. A közölt ábrák természetesen nem alkalmasak megbízható vélemény kialakítására, de feltételezésem mellett a következő okok szólnak:

1. A fényképen in situ láthatók a deszkák teljesen párhuzamosan. Ha függőleges alkatrészek lennének, igen kicsi lenne a valószínűsége annak, hogy eldőlvé, a szövőszék szétesése után párhuzamosan helyezkedjenek el.

2. A középkori szövőszéknek jellegzetesen vastkos, rendszerint deszkából faragott vízszintes oldalfalai voltak, a bitófaalakú felsőrész általában két egyszerű rúd.

3. A deszkán látható lyukak aszimmetriáját a rekonstrukciónál javasolt megoldással alig lehet magyarázni.

A második fejezet részletesen ismerteti a gyapjú és len természetével kapcsolatos kérdéseket. Meglepő, hogy a szövetek láncai általában fésült fonalból készültek. A felhasznált gyapjú átlagos elemiszál-vastagsága 42 mikron volt.

A harmadik fejezet részletesen ismerteti az egyes rétegek leletanyagának térbeli elhelyezkedését.

A negyedik fejezetben a fonó- és szövőtechnológia rekonstrukcióját kísérik meg a szerzők. A számos érdekes megállapításból csak néhányat emelek ki:

A Z sodratú lánc és S sodratú vetületekből gyártott szövetek aránya állandóan nő és a XIV. század elejére eléri a 100%-ot. Elenyésző kis számban fordulnak elő mindkét fonalrendszerrel alkalmazott jobb sodratú fonalak, a mindkét irányban bal sodratú fonalakból készült szövetek aránya 70%-ról fokozatosan 0-ra csökken. Igen érdekesek az előforduló kötések elemzéséből fakadó felismerések és egyes, különleges technikákkal előállított textiliák (táblaszövés, paszományok, fonatok) ismertetése. A ritkán, de előforduló táblácskás szegélyszövésben, úgy vélem, helyesen látják szerzők a vertikális szövőszék továbbélését. Analizálják a tarkánszőtt árúk mintáinak fejlődését és megállapítják, hogy a ritkán előforduló kockás minták skandináv befolyásról tanúskodnak. Itt írják le a különböző ruházati maradványokat, a varrás technikáját és egy egyujjas gyapjú-kesztyű maradványait.

Külön meg kell említeni az áttekinthetőséget nagymértékben növelő kitűnő táblázatokat, amelyek a lelet-körülmények elemzése mellett olyan újszerű összehasonlító adatokat is feldolgoznak, mint pl. az előfordult kötések idő- és térbeli megoszlása és nyugat-európai analógiái; az előforduló szövetminták fejlődése; az orsókon előforduló tulajdonjelek rendszerének fejlődése stb.

Endrei Walter